

МІНКА Т. П.,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри публічного
та приватного права
(Університет митної справи
та фінансів)

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.62>

НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті висвітлюється навколишнє природне середовище, як об'єкт адміністративно-правового регулювання. Звертається увага на те, що сучасне суспільство стикається з численними екологічними проблемами, які ставлять під загрозу здоров'я людей, стабільність екосистем та стійкий розвиток країн. У цьому контексті наукове дослідження навколишнього природного середовища як об'єкту адміністративно-правового регулювання набуває особливої актуальності. У статті зазначається, що у науці адміністративного права існує ряд питань стосовно адміністративно-правового регулювання навколишнього природного середовища, які потребують додаткового дослідження та висвітлення. До таких питань належать: потреба у гармонізації українського екологічного законодавства з міжнародними стандартами та нормами, враховуючи специфіку національного правового поля; недостатнє висвітлення методів підвищення ефективності адміністративного контролю та нагляду за дотриманням екологічного законодавства; дослідження процесуальних аспектів адміністративних процедур у сфері екології, зокрема, щодо видачі дозволів, ліцензій, проведення перевірок та накладення санкцій тощо. Обґрунтовується, що висвітлення та дослідження цих питань є необхідним для удосконалення адміністративно-правового регулювання навколишнього природного середовища. Робиться висновок, що навколишнє природне середовище є важливим об'єктом адміністративно-правового регулювання, яке вимагає комплексного, динамічного та міждисциплінарного підходу. Врахування особливостей навколишнього середовища у правовому регулюванні сприяє забезпеченню його збереження, раціонального використання та відновлення, що є необхідною умовою для стійкого розвитку суспільства. Звертається увага на те, що розвиток і вдосконалення адміністративно-правових механізмів охорони навколишнього природного середовища є одним з пріоритетних завдань державної політики України, спрямованої на забезпечення екологічної безпеки та збереження природної спадщини для майбутніх поколінь.

Ключові слова: *навколишнє природне середовище, природні ресурси, довкілля, адміністративно-правове регулювання, нагляд (контроль).*

Minka T. P. The surrounding natural environment as an object of administrative and legal regulation

The article highlights the surrounding natural environment as an object of administrative and legal regulation. Attention is drawn to the fact that modern society is faced with numerous environmental problems that endanger people's health, the stability of ecosystems and the sustainable development of countries. In this context, the scientific study of the natural environment as an object of administrative and legal regulation

acquires special relevance. The article states that in the science of administrative law there are a number of issues related to the administrative-legal regulation of the natural environment that require additional research and clarification. Such issues include: the need to harmonize Ukrainian environmental legislation with international standards and norms, taking into account the specifics of the national legal field; insufficient coverage of methods of increasing the efficiency of administrative control and supervision of compliance with environmental legislation; study of procedural aspects of administrative procedures in the field of ecology, in particular, regarding the issuance of permits, licenses, inspections and imposition of sanctions, etc. It is justified that the coverage and research of these issues is necessary for the improvement of administrative and legal regulation of the natural environment. It is concluded that the natural environment is an important object of administrative and legal regulation, which requires a complex, dynamic and interdisciplinary approach. Taking into account the features of the environment in legal regulation helps to ensure its preservation, rational use and restoration, which is a necessary condition for the sustainable development of society. Attention is drawn to the fact that the development and improvement of administrative and legal mechanisms for the protection of the natural environment is one of the priority tasks of the state policy of Ukraine aimed at ensuring environmental safety and preserving the natural heritage for future generations.

Key words: *natural environment, natural resources, environment, administrative and legal regulation, supervision (control).*

Постановка проблеми. Сучасне суспільство стикається з численними екологічними проблемами, які ставлять під загрозу здоров'я людей, стабільність екосистем та стійкий розвиток країн. У цьому контексті наукове дослідження навколишнього природного середовища як об'єкту адміністративно-правового регулювання набуває особливої актуальності. Існує кілька ключових аспектів, які підкреслюють важливість цього напрямку досліджень.

Екологічна безпека є однією з головних умов збереження життя на планеті. Розробка та впровадження ефективних адміністративно-правових заходів сприяє попередженню та мінімізації негативних впливів людської діяльності на навколишнє середовище. Наукові дослідження в цій сфері дозволяють розробляти нові підходи до охорони природи, зокрема, вдосконалювати законодавчу базу та механізми контролю за її дотриманням.

Природні ресурси є основою економічного розвитку та благополуччя суспільства. Однак їх нераціональне використання призводить до виснаження та деградації екосистем. Наукове дослідження адміністративно-правового регулювання у сфері використання природних ресурсів дозволяє розробляти ефективні методи їх раціонального використання та відновлення, що є необхідним для забезпечення стійкого розвитку.

Дослідження навколишнього природного середовища як об'єкту адміністративно-правового регулювання дозволяє виявити прогалини та недоліки в чинному законодавстві, а також в практиці його застосування. Це сприяє розробці пропозицій щодо вдосконалення правових норм, що регулюють охорону та використання природних ресурсів, а також підвищення ефективності контролю за їх дотриманням.

Наукові дослідження сприяють підвищенню екологічної свідомості та освіти населення. Розуміння важливості охорони навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів сприяє формуванню екологічно відповідального суспільства. Це, в свою чергу, позитивно впливає на стан навколишнього середовища та якість життя людей.

Отже, актуальність наукового дослідження навколишнього природного середовища як об'єкту адміністративно-правового регулювання обумовлена необхідністю забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів, вдосконалення законодавства, підвищення екологічної свідомості та впливу на міжнародну екологічну політику. Ці дослідження сприяють формуванню ефективної системи правового регулювання у сфері

охорони природи, що є необхідним для стійкого розвитку суспільства та збереження природної спадщини для майбутніх поколінь.

Стан опрацювання цієї проблеми. Наукові дослідження в сфері адміністративно-правового регулювання навколишнього природного середовища в Україні проводили численні вчені-юристи. Ось деякі з них: О. Андрійко, С. Ківалов, М. Кресін, В. Мельничук, Т. Бондарчук, Л. Шевченко та інші. Ці науковці зробили значний внесок у розвиток адміністративного права та його застосування в сфері охорони навколишнього природного середовища в Україні. У науці адміністративного права існує ряд питань стосовно адміністративно-правового регулювання навколишнього природного середовища, які потребують додаткового дослідження та висвітлення. До таких питань належать: потреба у гармонізації українського екологічного законодавства з міжнародними стандартами та нормами, враховуючи специфіку національного правового поля; недостатнє висвітлення методів підвищення ефективності адміністративного контролю та нагляду за дотриманням екологічного законодавства; дослідження процесуальних аспектів адміністративних процедур у сфері екології, зокрема, щодо видачі дозволів, ліцензій, проведення перевірок та накладення санкцій тощо. Висвітлення та дослідження цих питань є необхідним для удосконалення адміністративно-правового регулювання навколишнього природного середовища, підвищення ефективності правозастосовної діяльності та забезпечення екологічної безпеки в Україні.

Мета статті – розкрити зміст навколишнього природного середовища, як об'єкту адміністративно-правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Навколишнє природне середовище є важливим елементом життєдіяльності людини, який впливає на всі аспекти її існування. Збереження і охорона навколишнього середовища є ключовими завданнями сучасного суспільства, що вимагають належного адміністративно-правового регулювання. У зв'язку з цим важливо визначити поняття та особливості навколишнього природного середовища як об'єкту адміністративно-правового регулювання.

Навколишнє природне середовище включає в себе сукупність природних умов та природних ресурсів, що впливають на життя і діяльність людини. В юридичному контексті це поняття охоплює такі компоненти, як повітря, води, ґрунти, рослинний та тваринний світ, а також інші природні ресурси, які разом формують екосистеми.

Відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», навколишнє природне середовище визначається як сукупність природних і антропогенних факторів, які впливають на життя і здоров'я людей, стан екосистем, об'єкти природно-заповідного фонду та інші природні об'єкти. Ця дефініція підкреслює комплексний характер навколишнього середовища та необхідність його захисту на різних рівнях управління [1].

Особливості навколишнього природного середовища як об'єкту адміністративно-правового регулювання полягають у наступному. По-перше, це комплексний характер. Навколишнє природне середовище включає різні компоненти, які взаємодіють між собою, утворюючи складні екосистеми. Це вимагає комплексного підходу до його адміністративно-правового регулювання, який охоплює всі аспекти взаємодії між природними елементами та антропогенними факторами. По-друге, динамічність. Стан навколишнього природного середовища постійно змінюється під впливом природних процесів та людської діяльності. Тому адміністративно-правове регулювання має бути гнучким і здатним оперативно реагувати на ці зміни. По-третє, інтердисциплінарність. Охорона навколишнього середовища вимагає знань і методів з різних наукових сфер, включаючи екологію, географію, біологію, хімію, економіку та право. Це обумовлює необхідність міждисциплінарного підходу до розробки та впровадження адміністративно-правових заходів. По-четверте, значущість для суспільства. Стан навколишнього природного середовища безпосередньо впливає на якість життя людей, їх здоров'я та благополуччя. Це підвищує соціальну значущість адміністративно-правового регулювання у сфері охорони природи.

Адміністративно-правове регулювання навколишнього природного середовища в Україні здійснюється через систему правових норм та заходів, спрямованих на забезпечення охорони, раціонального використання та відновлення природних ресурсів.

Базовими законодавчими актами у цій сфері є: Конституція України (28 червня 1996 року) – основний закон, який визначає загальні принципи охорони навколишнього природного середовища та екологічні права громадян (стаття 50). Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (25 червня 1991 року) – базовий закон, що визначає правові, економічні та соціальні основи охорони навколишнього природного середовища в Україні. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» (16 червня 1992 року) – регулює правовий статус, порядок створення та функціонування об'єктів природно-заповідного фонду. Закон України «Про екологічну експертизу» (9 лютого 1995 року) – встановлює правові та організаційні основи проведення екологічної експертизи. Закон України «Про відходи» (5 березня 1998 року) – регулює відносини у сфері поводження з відходами, визначає основні вимоги до їх збирання, зберігання, транспортування, обробки та утилізації. Закон України «Про охорону атмосферного повітря» (16 жовтня 1992 року) – встановлює правові та організаційні основи охорони атмосферного повітря. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» (24 лютого 1994 року) – регулює питання санітарного та епідемічного благополуччя населення, що впливає на навколишнє середовище. Закон України «Про рослинний світ» (9 квітня 1999 року) – визначає правові основи охорони, використання та відтворення рослинного світу. Закон України «Про тваринний світ» (13 грудня 2001 року) – регулює правові відносини у сфері охорони, використання та відтворення тваринного світу. Закон України «Про питну воду та питне водопостачання» (10 січня 2002 року) – визначає правові, організаційні та економічні основи діяльності у сфері питної води та питного водопостачання. Водний кодекс України (6 червня 1995 року) – регулює правовідносини у сфері охорони та використання водних ресурсів. Земельний кодекс України (25 жовтня 2001 року) – встановлює правові основи використання та охорони земельних ресурсів. Кодекс України про надра (27 липня 1994 року) – визначає правові основи використання та охорони надр. Лісовий кодекс України (21 січня 1994 року) – регулює правовідносини у сфері охорони, використання та відтворення лісів. Кодекс України про адміністративні правопорушення (7 грудня 1984 року) – встановлює адміністративну відповідальність за порушення законодавства у сфері охорони навколишнього середовища.

Адміністративно-правове регулювання навколишнього природного середовища забезпечується системою заходів та засобів. Заходи та засоби адміністративно-правового регулювання навколишнього природного середовища спрямовані на забезпечення ефективної охорони, раціонального використання та відтворення природних ресурсів, а також на підтримання екологічної безпеки. В Україні ці заходи та засоби включають: ліцензування та дозволи; екологічні експертизи; нагляд та контроль; адміністративну відповідальність; економічні стимули; освітні та інформаційні заходи тощо. Важливими серед яких можна назвати нагляд та контроль, які здійснюються у формах: державного екологічного моніторингу стану навколишнього середовища; проведення перевірок та інспекцій контролюючими органами для виявлення та припинення порушень екологічного законодавства; збір, аналіз та поширення даних про стан навколишнього середовища; незалежної оцінки діяльності підприємств та організацій щодо дотримання екологічних норм (екологічний аудит); регулярних перевірок суб'єктів господарювання на предмет дотримання екологічного законодавства тощо.

Адміністративно-правове регулювання навколишнього природного середовища є комплексною діяльністю, що включає законодавчі, організаційні, економічні, інформаційні та контрольні заходи. Ефективність цього регулювання залежить від узгодженості дій усіх зацікавлених сторін, належного фінансування та постійного вдосконалення правової бази відповідно до сучасних екологічних викликів.

Адміністративно-правове регулювання навколишнього природного середовища в Україні має велике значення для забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку. Основні напрями такого регулювання включають:

1. Правове забезпечення охорони навколишнього середовища. Прийняття та вдосконалення законодавчих актів є фундаментом для встановлення правил і норм поведінки, які

сприяють захисту природних об'єктів. Закони, такі як «Про охорону навколишнього природного середовища», Водний кодекс та Лісовий кодекс України, забезпечують правову основу для охорони довкілля.

2. Державний екологічний контроль. Функціонування спеціалізованих органів, таких як Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, є ключовим елементом для забезпечення дотримання екологічного законодавства. Інспекційні перевірки, моніторинг та застосування адміністративних санкцій за порушення сприяють підвищенню екологічної відповідальності.

3. Ліцензування та дозвільна система. Встановлення порядку видачі дозволів та ліцензій на діяльність, що впливає на навколишнє середовище, є необхідним для контролю та регулювання використання природних ресурсів. Це дозволяє забезпечити раціональне використання ресурсів та зменшення шкідливого впливу на довкілля.

4. Екологічна експертиза та оцінка впливу на довкілля. Проведення екологічної експертизи та оцінки впливу на довкілля є важливими процедурами, що забезпечують оцінку проектів та діяльності з точки зору їх екологічної безпеки. Це дозволяє попереджувати негативні екологічні наслідки та сприяє сталому розвитку.

5. Економічні механізми. Використання економічних інструментів, таких як екологічні платежі, штрафи та податкові пільги, сприяє стимулюванню раціонального використання природних ресурсів та зменшенню негативного впливу на довкілля. Ефективне застосування цих механізмів сприяє розвитку екологічно відповідальної поведінки суб'єктів господарювання.

Таким чином, комплексний підхід до адміністративно-правового регулювання навколишнього природного середовища, що включає правове забезпечення, контроль, ліцензування, екологічну експертизу та економічні механізми, є ключовим для забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку України.

Висновки. Навколишнє природне середовище є важливим об'єктом адміністративно-правового регулювання, яке вимагає комплексного, динамічного та міждисциплінарного підходу. Врахування особливостей навколишнього середовища у правовому регулюванні сприяє забезпеченню його збереження, раціонального використання та відновлення, що є необхідною умовою для стійкого розвитку суспільства. Розвиток і вдосконалення адміністративно-правових механізмів охорони навколишнього природного середовища є одним з пріоритетних завдань державної політики України, спрямованої на забезпечення екологічної безпеки та збереження природної спадщини для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25.06.1991р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.

